

ВИДАТНІ НІЖИНЦІ

УДК 930.2Харлампович К.В.

Ліна МЕДОВКІНА
(Донецьк)

К.В. Харлампович та його публікації: бібліографічна замітка з приводу однієї помилки

Дослідження життя та наукової спадщини відомих вчених минулого як правило не закінчується й після виходу низки публікацій чи, навіть, монографій, присвячених цим постатям та їхньому доробку. Завжди залишаються запитання, на які не вдалося знайти відповіді, або такі, що потребували додаткових пошуків, а тому були навмисно відкладені для продовження евристичної роботи у майбутньому. Таких питань, пов'язаних із біографією та науковою діяльністю К.В. Харламповича, залишилося чимало, зокрема ті, для вирішення яких були потрібні певні пошуки на території сучасної Білорусі, в її архівах і бібліотечних сховищах.

Свого часу, при визначенні списку наукових праць К.В. Харламповича «Краткий отчет о состоянии Гродненской мужской гимназии за 1891–92 учебный год, составленный преподавателем Г. Харламповичем...» (1893) [1] був віднесений нами до творів вченого за кількома ознаками: прізвище автора, збіг місця народження автора (Гродненська губернія) та місця розташування навчального закладу (Гродно), про який йшлося в публікації; подібність теми наукових інтересів вченого (історія навчальних закладів) до тематики книжки (звіт щодо історії та тогочасного стану Гродненської чоловічої гімназії). На рішення щодо визнання авторства згаданої брошури саме за К. Харламповичем не в останню чергу вплинули два чинники. По-перше, на момент написання нами кандидатської дисертації [2], ознайомитися з текстом згаданої брошури *de viso* не було можливості через її фізичну відсутність у доступних нам на той момент бібліотечних фондах, і, по-друге, виявлений бібліографічний опис подавав лише прізвище автора, без ініціалів.

Нині, маючі на руках згадану публікацію, що зберігається як окреме видання у відділі рідкісної книги Гродненської обласної бібліотеки, можемо розставити усі крапки над «і» у справі

визначення авторства брошури, що є основною метою нашої наукової замітки, а також прояснити деякі факти біографії К.В. Харламповича, що стало побічним результатом нашої пошукової роботи.

Отже, як зазначено на обкладинці досліджуваної нами брошури, повна її назва звучала так: «Краткий отчет о состоянии Гродненской мужской гимназии за 1891–92 учебный год, составленный преподавателем Г. Харламповичем, речь «Св. Сергей Радонежский и его время», читанный на акте преподавателем Е. Орловским, и краткий Физико-географический очерк Гродненской губернии, составленный преподавателем Г. Оношко» (Гродна: Типографія Губернского правления, 1893). З цієї назви випливало, що автором звіту був один із тодішніх викладачів Гродненської чоловічої гімназії.

З біографії К.В. Харламповича [3] відомо, що народившись 1870 р. у с. Рогачі Берестейського повіту Гродненської губернії, Костянтин Васильович у дев'ятирічному віці вступив до чоловічого духовного училища при Віленській духовній семінарії, у 1884 р. був зарахований до Литовської духовної семінарії (у Вільно), а звідти у 1890 р. вступив до Санкт-Петербурзької духовної академії. Отже, на момент написання звіту про історію та діяльність гімназії протягом 1891/92 навчального року К.В. Харлампович ще був студентом академії. До того ж, як зазначено було на обкладинці звіту, його автор мав ініціал «Г.», а не «К.». Це означало, що йдеться про різних людей.

Перечитавши брошуру, яка складалася з чотирьох розділів («О гимназии вообще», «О личном составе служащих и его деятельности», «Об учащих», «Приложения»), вдалося знайти коротку інформацію про автора звіту, яка містилася на його сторінках [4]. Ним виявився колезький асесор, колишній викладач Мозирської прогімназії Гаврило (Гавриил) Юсафович Харлампович (православного віросповідання), який був призначений на посаду викладача математики Гродненської гімназії 1 вересня 1891 р. і 25 вересня того ж року приступив до виконання своїх обов'язків. Свого часу він закінчив Санкт-Петербурзький університет зі ступенем кандидата й розпочав свою службу 11 вересня 1886 р. [5]. Педагогічне навантаження Г.І. Харламповича протягом 1891/92 навчального року становило 506 годин (186 – у першому півріччі, 320 – у другому) викладання математики на обох відділеннях I, II та IV класів [6]. До того ж, він виконував обов'язки «класного наставника» першого відділення другого класу [7]. Цілком імовірно, що сумлінне виконання Г.І. Харламповичем своїх службових обов'язків призвело до того, що він дістав підвищення: отримав чин надвірного радника [8].

Упорядковане Г.І. Харламповичем видання стало своєрідним продовженням звіту за 1889/90 навчальний рік, складеного іншим викладачем гімназії – К.В. Добровольським. З цього попереднього тексту, як зазначив сам Г.І. Харлампович, він запозичив для свого звіту короткий нарис з історії гімназії. Нарис дійсно привертає увагу читачів, бо інформує їх про те, що цей навчальний заклад з самого початку (з 1737 р.) тісно був пов'язаний із діяльністю Ордену єзуїтів, Гродненського єзуїтського костелу та монастиря. Пізніше, за наказом Павла I колишня єзуїтська школа була передана у підпорядкування домініканському монастирю. З 1803 р., після відкриття Віленського університету, Гродненське домініканське училище отримало нову структуру та стало підвідомчим навчальним закладом щодо університету. Однак, у 1832 р. після придушення першого польського повстання (1830–1831) Віленський університет був закритий – як й усі католицькі монастирі та існуючі при них навчальні заклади, у т.ч. Грод-

ненська домініканська гімназія. Заново її відкрили вже у 1834 р. на підставі затверженого штату для гімназій і повітових училищ у Віленській, Гродненській, Мінській губерніях та Білостоцькій області. Урочисте відкриття оновленої гімназії відбулося 6 квітня 1834 р. у присутності гродненського генерал-губернатора М.Н. Муравйова. Виховання дітей у її стінах мало відбуватися у «російському дусі», що досягалося призначенням на викладацькі посади лише росіян і виключенням із навчальної програми польської мови. Проте, ймовірно через брак необхідних фахівців на деякий час польський вплив у гімназії посилювався, хоча вже з 1860-х років, як зазначив Г.І. Харлампович, «Гродненська гімназія остаточно звільнилася від польського впливу» [9]. Причиною цьому послужила зміна статусу гімназії: 1864 р. вона була перетворена на класичну з вивченням двох давніх мов. До того ж, згідно зі шкільною реформою, у 1871 р. було запроваджено новий устав гімназій та прогімназій, на підставі яких були розроблені нові навчальні плани та програми. Відповідно до нових вимог складався і звіт, автором якого, був Гаврило Іосафович Харлампович.

Цей звіт сам собою є унікальним джерелом для вивчення історії навчальних закладів XVIII–XIX ст., дослідження їхньої матеріально-технічної бази, навчальних програм, професорсько-викладацького складу та контингенту учнів, підручничкової бази і, навіть, повсякдення учнівської молоді. При наявності аналогічних звітів про історію й діяльність різних навчальних закладів у межах одного регіону (повіту, губернії, краю), вони можуть становити цікаве та змістовне джерело з історії окремих навчальних закладів чи освіти в цілому в той чи інший хронологічний період (практично від XVII до XIX ст.). Саме тому ця брошура варта уваги дослідників.

Щодо ймовірних зв'язків спорідненості між Гаврилом Іосафовичем та Костянтином Васильовичем Харламповичами, то їх поки не виявлено. Очевидним є лише те, що вони могли бути або далекими родичами, або просто носіями одного прізвища, оскільки обидва були пов'язані з Городенщиною. Більш обґрунтованої відповіді на питання щодо зв'язків між цим постатями дати неможливо, бо у Національному історичному архіві Білорусі у м. Гродно (НІАБ в м. Гродно) метричні книги за 1870-ті роки, на підставі яких можна було б з'ясувати додаткову інформацію щодо точної дати народження К.В. Харламповича, про його батьків (особливо про матір) та братів, не збереглися. На підставі опосередкованих відомостей можемо лише констатувати, що батько вченого народився не в Рогачах, де з'явилися на світ його сини, а в іншому місці (у метричних книгах за 1840–1850-ті роки записи про Василя Харламповича відсутні). Імовірно, що в цьому селі батько – православний священик – деякий час тримав парафію й виконував свої обов'язки. Щодо братів Костянтина Васильовича, то знову таки маємо лише окремі згадки. Про Петра (Павла) Харламповича (1884–?) відомо лише, що він народився у тому ж с. Рогачі, що й старший брат, отримав історичну освіту (згодом став відомим нумізматом і професором археології), в 1920–1925 роках був членом Мінського товариства історії та старожитностей, а з другої половини 1920-х років – директором Білоруського державного музею [10]. У 1929 р. його звільнили з посади й у 1931 р. відправили на Північ. Подальша його доля невідома [11]*. Про іншого брата практично відсутня інформація, крім кількох згадок самого

* Праці П.В. Харламповича див. у списку джерел і літератури під № 13.

Костянтина Васильовича в листах до колег про те, що він, будучи у Києві в 1931 р., зупинявся у дружини «брата Михайла» [12].

Згадки про інших імовірних родичів, зокрема про Гаврила Іосафовича Харламповича, жодного разу не траплялися серед архівних матеріалів, пов'язаних із приватним життям і діяльністю Костянтина Васильовича Харламповича.

Таким чином, нами встановлено, що автором брошури під назвою: «Краткий отчет о состоянии Гродненской мужской гимназии за 1891–92 учебный год, составленный преподавателем Г. Харламповичем...», виданої у 1893 р., є Гаврило Іосафович Харлампович. Будь-яких зв'язків спорідненості між ним і Костянтином Васильовичем Харламповичем не виявлено. Натомість вдалося дещо більше дізнатися про одного з молодших братів вченого – Петра (Павла) Васильовича Харламповича (1884–?), який був репресований наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років.

Джерела та література

1. *Харлампович Г.І.* Краткий отчет о состоянии Гродненской мужской гимназии за 1891–92 учебный год, составленный преподавателем Г. Харламповичем, речь «Св. Сергий Радонежский и его время», читаний на акте преподавателем Е. Орловским, и краткий Физико-географический очерк Гродненской губернии, составленный преподавателем Г. Оношко. – Гродна : Типографія губерньського управління, 1893 – 104 с.
2. *Медовкіна Л.Ю.* Костянтин Васильович Харлампович (1870–1932): інтелектуальна біографія історика : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 225 арк. – Бібліогр.: арк. 188–225.
3. *Добров П.В., Гедьо А.В., Медовкіна Л.Ю.* Костянтин Васильович Харлампович (1870–1932 рр.): інтелектуальна біографія історика. – Донецьк : Видавництво «Донбас», 2011. – С. 22–23.
4. *Харлампович Г.І.* Вказана праця. – С. 19, 22, 25, 26, 28, 36.
5. Там само. – С. 19.
6. Там само. – С. 26, 28.
7. Там само. – С. 36.
8. Там само. – С. 25.
9. Там само. – С. 5.
10. *Медовкіна Л.Ю.* Вказана праця. – С. 28.
11. Харламповіч Павел Васілевіч // Маракоў Л.У. Рэпрэсаваныя літаратары, навукоўцы, рабтнікі асветы, грамадскія і культурныя дзеячы Беларусі, 1794–1991 / Л.У. Маракоў. Энц. Даведнік : У 10 т. – Т. 2. – Минск, 2003.
12. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, ф. Р–6214, спр. 1.
13. *Харлампович П.* Справздача Беларускага дзяржаўнага музея: за час з 1 кастрычніка 1923 г. па 1 кастрычніка 1924 г. / [дырэктар П. Харламповіч]. – Менск : [б. в.], 1925. – 7 с.; *Він же.* Справздача Беларускага дзяржаўнага музея // Асьвета. – 1925. – № 3; *Він же.* П'яцігоддзе Беларускага дзяржаўнага музея. – Менск, 1927. – 7 с.; *Він же.* Праскые грошы ў беларускіх манэтных скарбах // Гысторычна-археалагічны зборнік. – Менск. – 1927. – № 1; *Він же.* Манэтныя скарбы, знойдзеныя ў Буларусі, у зборах Беларускага дзяржаўнага музея // Гысторычна-археалагічны зборнік. – Менск. – 1927. – № 1.

Медовкіна Л.Ю. К.В. Харлампович та його публікації: бібліографічна замітка з приводу однієї помилки

Стаття присвячена визначенню авторства брошури «Краткий отчет о состоянии Гродненской мужской гимназии за 1891–92 учебный год, составленный преподавателем Г. Харламповичем...» (1893) та виявленню ймовірних зв'язків спорідненості між ним і відомим ученим К.В. Харламповичем.

Ключові слова: Гродненська чоловіча гімназія, історія навчальних закладів, історія освіти, Г.І. Харлампович, К.В. Харлампович.

Медовкина Л.Ю. К.В. Харлампович и его публикации: библиографическая заметка по поводу одной ошибки

Статья посвящена определению авторства брошюры «Краткий отчет о состоянии Гродненской мужской гимназии за 1891–92 учебный год, составленный преподавателем Г. Харламповичем...» (1893) и выявлению вероятных родственных связей между ним и известным ученым К.В. Харламповичем.

Ключевые слова: Гродненская мужская гимназия, история учебных заведений, история образования, Г.И. Харлампович, К.В. Харлампович.

Medovkina L.Yu. K.V. Kharlampovich and its publications: a bibliographic note about one error

The article is devoted to the definition of authorship brochures «A brief report on the status of Grodno Mans School for the academic year 1891–92, compiled teacher H. Kharlampovych» (1893) and identify probable kinship between him and the famous scientist K.V. Kharlampovych.

Key words: Grodno Mans School, the history of education, history of education, H.I. Kharlampovych, K.V. Kharlampovych.

[надійшло до редакції: 02.10.2013 р.]

